

Asia Lastenkirjan tekijänoikeus

Hakija S

Annettu 27.2.2024

Tiivistelmä

Kumpikin lastenkirja sai teoksena tekijänoikeussuojaa, eikä vastineen antajan kirja ollut hakijan kirjan muunnelma vaan itsenäinen teos.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. S (hakija) on pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa kahden lastenkirjan samankaltaisuuksista. Hakijan mukaan kummankin tarinassa on paljon samaa ja hakija kysyy, onko hänen tekijänoikeuttaan rikottu, eli tässä tapauksessa onko kyse luvattomasta muunnelmasta. Hakijan omassa vuonna 2013 kirjoitetussa kirjassa on pilkuton tyttöleppäkerttu päähenkilönä, ja toisessa, kolme vuotta myöhemmin kirjoitetussa päähenkilönä on myös pilkuton tyttöleppäkerttu. Nimet ovat hyvin samanlaisia kuten hakijalla Lottakerttu ja toisessa Kerttuli.
2. Vastineen antajan teoksessa hyönteiset ihmettelevät Kerttulia, kun taas hakijan omassa kirjassa Lottakerttua ihmettelevät muut hyönteiset. Hakijan kirjassa puhutaan erilaisuuden hyväksymisestä ja siitä, että se on rikkaus. Toisessa kirjassa käsitellään samoja asioita. Tarinoissa on myös äitihahmo, joka lohduttaa Lottaa. Hakijan kirjassa auringonkukat ottavat vastaan kaikki hyönteiset piittaamatta miltä ne näyttävät, ja uudessa taas kuvataan, että tähdet hyväksyvät kaikki sellaisenaan.
3. Hakija on toimittanut oman kirjansa sekä linkin toisen kirjan YouTube-videoon. Lisäksi hakija on viitannut neljään tarinan kohtaan, joissa hänen kirjassaan ja toisessa kirjassa esiintyy samankaltaisuuksia.

VASTINE

4. N on antanut vastineen ja kertonut, että hän kirjoitti oman musiikkisatukirjansa käsikirjoituksen vuonna 2015 eikä hän ole kuullut hakijan kirjasta ennen vuotta 2023. Leppäkerttu ilman pilkkuja -kirjan tarina rakentuu hänen tekemäänsä Neiti Kerttuli -lastenlauluun, joka on julkaistu vuonna 2008 ja hän loi samalla Kerttuli-nimisen leppäkerttuhahmon. Hänen kirjassaan on myös viittaus Topeliuksen kirjoittaman sadun ”Muurahainen, joka lähti lääkäriin” jalkansa loukanneeseen muurahaiseen.
5. Molemmat kirjat käsittelevät vammaisuutta tai erilaisuutta pilkuttomien leppäkerttujen kautta. Saduissa esiintyy usein samankaltaisia elementtejä, kuten hahmoja tai teemoja. Erilaisuutta tai syrjintää on luontevaa käsitellä lapsentasoisesti eläinhahmojen, kuten pilkuttoman leppäkertun tai raidattoman seepran avulla.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

6. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Kirjallisen teoksen tekijänoikeudesta

7. Tekijänoikeuslain (404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Kirjallisina teoksina suojataan sekä kaunokirjallisia että selittäviä kirjallisia esityksiä.
8. Kirjallisia teoksia ovat esimerkiksi romaanit, muistiot, raportit ja lehtiartikkelit sekä lastenkirjat kuten tässä tapauksessa on kysymys. Kirjallisen tai taiteellisen tuotteen on tekijänoikeussuojaa saadakseen yllettävä teostasoon eli ylitettävä ns. teoskynnys, eli sen on oltava itsenäinen ja omaperäinen tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Ratkaisu siitä, ylittääkö jokin kirjallinen tai taiteellinen tuote teostasoon, tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.
9. Tekijänoikeudella suojataan teoksen ilmaisumuotoa. Tekijänoikeus suojaa esimerkiksi sellaista kirjallisen teoksen ilmaisumuotoa, jossa tekijän per-

soonallinen luomistyö ilmenee. Tekijänoikeus suojaa teosta sekä kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.

10. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan ratkaisussa C-5/08 (Infopaq), että 11 sanasta koostuva ilmaisu voi saada tekijänoikeussuojaa, jos ilmaisu on omaperäinen, tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Ratkaisussa C-145/10 (Painer), tuomioistuin katsoi, että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskynnys.
11. Tekijänoikeussuojaa ei anneta sellaiselle tuotteelle, joka on syntynyt täysin mekaanisen työskentelyn tuloksena tai kopioimalla jo olemassa olevia tuotteita. Teoksen aihetta, juonta, aiheen käsittelyä ohjaavaa metodologiaa, teemaa, ideaa, periaatetta tai teokseen sisältyviä yksittäisiä tietoja ei suojata.
12. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 29.11.2011 antamassaan ratkaisussa C-5406/10 (SAS Institute), että teoksen omaperäisyys, johon oikeudellinen suoja perustuu, ei ole ideassa, joka on vapaasti kehitettävissä, vaan sen ilmaisussa.
13. Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa, lain 2 luvussa säädettyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Kiellettyä on siten tekijänoikeudella suojatun teoksen tai sen teostasoon yltävän osan kopioiminen muuttamattomana tai muutettuna oman työn osaksi ja tällaisen suojatun teoksen tai sen osan saattaminen yleisön saataviin. Tietyissä tapauksissa teoksen osan käyttäminen ilman tekijän lupaa voi kuitenkin olla sallittua lain 2 luvun rajoitussäännösten, kuten esimerkiksi 22 §:n sitaattioikeutta koskevan säännöksen, nojalla.

14. Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään Tekijänoikeuslain 3 §:ssä. Säännöksen mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi säännöksessä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.
15. Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla sillä, joka on kääntänyt teoksen, muunnellut sitä tai saattanut sen toiseen kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tuossa muunnellussa muodossa. Tekijänoikeus käännöksen tai muuhun muunnelmaan syntyy kääntäjälle tai muunnelman tekijälle. Teoksen muuntelijan on saatava alkuperäisen teoksen tekijänoikeuden haltijan suostumus käännöksen tekemiseen ja yleisön saataville saattamiseen. Jos alkuperäisteksti ei yllä teostasoon tai jos sen tekijänoikeus on lakannut, muuntelija voi vapaasti hyödyntää tekemäänsä käännöstä.
16. Muuntelijan yksinomainen oikeus rajoittuu hänen omaan teokseensa. Hän ei voi tekijänoikeuslain säännöksiin vetoamalla estää sitä, että joku muu tekee alkuperäisen teoksen tekijän luvalla toisen itsenäisen ja omaperäisen muunnelman alkuperäisteoksesta.
17. Saadakseen tekijänoikeuslain 1 §:n mukaista suojaa on käännöksen tai muun muunnelman ylitettävä teoskynnys eli täytettävä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset.
18. Oikeuskirjallisuudessa Pirkko-Liisa Haarmann on todennut, että muuntelijan, esimerkiksi kääntäjän, mahdollisuudet itsenäisen ja omaperäisen teoksen aikaansaamiseen ovat olennaisesti rajoitetummat kuin alkuperäisteoksen tekijän. Tästä syystä teostasokynnys ei voinekaan olla jälkiperäisissä teoksissa yhtä korkealla kuin alkuperäisissä teoksissa. Haarmannin mukaan aivan sana sanalta, mekaanisesti tehty käänнос ei voi saada suojaa (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 89-92).
19. Kappaleiden valmistaminen tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla suojaa saavasta muunnelmasta sekä muunnelman saattaminen yleisön saataviin

edellyttävät sekä alkuperäisen teoksen tekijän että muuntelijan suostumusta. Oikeuskäytännöstä korkein oikeus käsitteli ratkaisussaan 1979 II 64 rajanvetoa teoksen kappaleen ja itsenäisen teoksen välillä.

20. Tekijänoikeusneuvosto on useasti käsitellyt muuntelua muun muassa lausunnoissa TN 1993:23 koskien lastenkirjoja, TN 1993:24, TN 1997:13, TN 2002:7, TN 2002:13, TN 2005:16, TN 2006:16, TN 2010:6, TN 2012:3 ja TN 2016:8. Yhtäältä on todettu, kuinka luomistyö saa aina vaikutteita aiemmasta tuotannosta ja kuinka olemassa olevia tyyli- ja taiteellisia vaikutteita käytetään hyväksi. Olemassa olevaan nojaaminen tässä mielessä ei estä tekijää nauttimasta tekijänoikeutta itsenäiseen ja omaperäiseen työhönsä eli teostasoon yltävään tuotokseen.
21. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 2016:7 todettiin, että tekijänoikeus suojaa vain teokselle annettua ilmenemismuotoa, ei asiasisältöä sellaisenaan. Lausunnossa TN 2017:9 todettiin, että tekijänoikeus ei suojaa teoksen ideaa, periaatteita tai tietoja, vaan ilmenemismuotoa, johon ne on teoksessa saatettu. Lausunnon TN 2018:3 mukaan teoksen aihetta, juonta, aiheen käsittelyä ohjaavaa metodologiaa, teemaa, ideaa, periaatetta tai teokseen sisältyviä yksittäisiä tietoja ei suojattu.

Analyysi ja johtopäätökset

22. Tekijänoikeusneuvosto on tutustunut sille toimitettuun materiaaliin. Hakijan tekemä kirja, Lotta leppäkerttu on erilainen, on vuonna 2013 julkaistu, hie-man yli 30-sivuinen kuvitettu lastenkirja, joka kertoo päähahmon, pilkuttoman Lotta leppäkertun elämästä, hahmon erilaisuudesta ja sen hyväksymisestä suorasanaisesti kerrontana. Päähahmo kuljettaa tarinaa ja sen myötä tutustutaan leppäkertun ystäviin, ensin Lotan aluksi hyväksyvään heinäsiir-kaan, sitten tätä erilaisuuden vuoksi väheksyviin koppakuoriaisiin. Yövyt-tyään yksin Lotta tapaa seuraavana aamuna tytön ja tämän äidin, jotka hy-väksyvät Lotan erilaisuuden. Lotta palaa oman äitinsä tavattuaan kotiin, jossa muut hyönteiset odottelevat huolestuneina yli yön kadonnutta Lottaa ja hyväksyvät tämän erilaisuuden.

23. Hakija on oheistanut linkin YouTubesta löytyvään 15,5 minuuttia pitkään ja vuonna 2016 julkaistuun videoanimaatioon, joka perustuu vastineenantajan musiikkisatukirjaan Leppäkerttu ilman pilkkuja. Se kertoo Kerttulista, leppäkertusta jolla ei ole pilkkuja. Tarina alkaa siitä, että Kerttuli lähtee aamulla seikkailulle puutarhaan, jossa tapaa ensin hämähäkin ja heinäsirkan, sitten muurahaisen. Hämähäkin ja heinäsirkan kiinnittäessä huomiota Kerttulin pilkuttomuuteen, muurahainen puhuu kaikkien erilaisuudesta ja sen hyväksymisestä. Illalla Kerttulin palattua kotiin Kerttulin äiti puhuu samasta asiasta tähtivertauksin. Kuvitetun ja tekstitetyn tarinan ohella musiikkisatu sisältää seitsemän laulua samoista teemoista.
24. Hakijan lausuntopyyntö koskee vain kertovaa osuutta, tarinaa ja sen asiasisältöä. Lausuntopyynnössä ei ole kysymys toisistaan poikkeavista, toisten henkilöiden tekemistä kuvituksista.
25. Hakijan kertomat samankaltaisuudet sisältävät muun muassa sen, että molemmissa esiintyy päähahmona pilkuton leppäkerttu, muita hyönteisiä ja äitihahmo. Kummankin tarinan juoni pääpiirteissään sisältää leppäkertun matkan ja mainitun pilkuttomuudesta johtuvan leppäkertun erilaisuuden sekä toisten hyönteisten vaihtelevan suhtautumiseen siihen. Tarinan loppu ja siihen sisältyvä opetus rakentuu erilaisuuden hyväksymiseen rikkautena.
26. Kuten edellä on kerrottu, teoksen aihetta, juonta, aiheen käsittelyä ohjaavaa metodologiaa, teemaa, ideaa, periaatetta tai teokseen sisältyviä yksittäisiä tietoja ei suojata tekijänoikeudella. Edellä kerrotut juonen pääpiirteet, päähahmon yhteneväisyys leppäpirkkona, muiden hyönteisten tai äitihahmon läsnäolo ja tarinan perusidea tai opetus eivät saa sadussa kerrotun tarinan konkreettisesti toteutuksesta erillisenä tekijänoikeudellista suojaa. Päähahmojen nimet sisältävät molemmat viittauksen leppäkerttuun mutta ovat muutoin erilaiset.
27. Leppäkerttu ja hyönteiset luonnossa on lastenkirjoissa jo aiemmin useaan kertaan esiintynyt aihe. Juonet paitsi konkreettiselta toteutukseltaan myös tarinan juonen osalta poikkeavat useassa kohdassa toisistaan: yhdessä matka kestää yli yön, toisessa on kysymyksessä päivämätka. Hakijan kirjassa tavataan ihmisiä, toisessa ei. Hakijan kirjassa muut hyönteiset etsivät yön jäl-

keen Lottaa ja tämä tapaa lopulta äitinsä ja sitten muut hyönteiset. Vastineenantajan teoksessa Kerttuli palaa illalla itse äitinsä luokse. Hakijan kirjassa koppakuoriaiset aluksi väheksyvät Lottaa, mutta ihmisten hyväksynnän ja toisten hyönteisten Lotan poissaolosta huolestumisen myötä erilaisuuden hyväksyntä tapahtuu. Toisessa kirjassa hämähäkki väheksyy Kerttulia, kun muurahainen itsekin erilaisena hyväksyy Kerttulin.

28. Vaikka perusideassa, päähahmossa ja tarinan opetuksessa on yhteneväisyyksiä, tarinan yksityiskohtainen kulku ja kerronnan konkreettinen toteutus sekä käytetyt ilmaisut poikkeavat selvästi toisistaan niin edellä kerrotun, valitun toteutustavan kuin konkreettisten tapahtumien ja niiden kielellisen ilmauksen suhteen. Myös hakijan mainitsemat neljä kohtaa poikkeavat konkreettisen ilmaisunsa osalta toisistaan. Vastineenantajan kirja musiikkisatuna sisältää myös seitsemän laulutekstiä, joita ei hakijan kirjassa ole.
29. Kirja ja musiikkisatu ovat samasta aiheesta ja tarinan opetuksesta kertoessaan päätyneet erilaisiin lopputuloksiin käytetyn kerronnan sekä kerrontatavan osalta. Niiden samankaltaisuuksia on pidettävä konkreettisen ilmaisun osilta niin vähäisinä, että vastineenantajan kirja ei ole hakijan kirjan muunnelma.
30. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että sekä hakijan kirjaa että vastineenantajan musiikkisatua voidaan pitää tekijöidensä luovan työn tuloksena syntyneenä ja niin itsenäisenä ja omaperäisenä, että ne ylittävät teoskynnyksen. Kumpikin kirja on itsenäinen, tekijänoikeuslain 1 §:ssä mainittu teos eikä vastineenantajan musiikkisatu loukkaa hakijan kirjan tekijänoikeutta.

Puheenjohtaja

Ulla-Maija Mylly

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Ulla-Maija Mylly (puheenjohtaja), Juli Mansnerus, Samuli Melart, Elina Kuusikko, Sanna Nikula, Aku Toivonen, Jari Muikku, Mika Toivainen, Teemu Pitkänen, Ismo Huhtanen, Maria Reh binder, Albert Mäkelä ja Jussi Mäkinen.